

KOOPERATİFLERİN GELİŞİMİNE VE KOOPERATİFLERDE İNSAN KAYNAĞINA YÖNELİK EĞİTİM FAALİYETLERİNE GENEL BAKIŞ

ÖZET

Kamu veya özel sektörde faaliyet gösteren kurum ve işletmelerin, kar amacı güden veya gütmeyen sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini devam ettirebilmeleri, ihtiyaç duyulan niteliklere sahip olan insan kaynağının varlığına bağlıdır. Bu durum farklı alanlarda faaliyet gösteren tüm kooperatifler için de geçerlidir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de kooperatifçilik bünyesinde çalışan veya çalışmak isteyen bireylerin kapasitelerinin artırılmasına yönelik eğitim faaliyetlerini incelemektir. Kooperatifçiliğe ve kooperatiflerin insan kaynağına yönelik olarak gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerinde, üniversiteler bünyesindeki ön lisans ve e-sertifika programlarının yanı sıra Gümrük ve Ticaret Bakanlığı’nın başlattığı çeşitli eğitim ve uyum projelerinin önemli rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kooperatif, kooperatifçilik eğitimi.

OVERVIEW OF EDUCATIONAL ACTIVITIES FOR THE DEVELOPMENT OF COOPERATIVES AND HUMAN RESOURCES IN COOPERATIVES

ABSTRACT

To keep on their operations, foundations and enterprises in the public or private sector, profit/non-profit non-governmental organizations depend on the availability of the human resources with the qualifications required. This also applies to all cooperatives operating in different fields. The objective of this study is, to examine the educational activities aimed at increasing the capacity of cooperative employees and individuals who want to work at a cooperative in Türkiye. It has been concluded; with various education and adaptation projects initiated by the Ministry of Customs and Trade, as well as with undergraduate and e-certificate programs within some universities play an important role in the training activities carried out for the cooperatives and the human resources of the cooperatives.

Keywords: Cooperative, cooperative education.

1. GİRİŞ

Hangi sektörde faaliyet gösterirse gösterin, işletmelerin varlıklarını devam ettirebilmeleri üretim yapmaları; üretimi yapabilmeleri için de “sermaye, doğal kaynak, emek, girişimci”nin dâhil olduğu üretim faktörlerinin varlığı gerekmektedir. Bir başka ifade ile üretim faktörlerinden birisinin eksikliği üretimin gerçekleştirilemeyeceği anlamına gelmektedir. Üretim faktörlerinden olan “emek”, doğrudan insan ile ilişkilidir. Günümüzde işgücünü ifade etmek için “insan kaynağı” kavramı daha sık kullanılmaktadır. Zaman içinde işletmeler için insan, bir maliyet unsurundan ziyade daha fazla geliştirilmesi ve önem verilmesi gereken unsurlardan birisi haline gelmiştir. İnsan kaynağının verimli bir biçimde kullanılması, diğer üretim faktörlerinin de etkinliğini doğrudan etkilemektedir. Günlük hayatta sık sık kullanılan “adama göre iş değil, işe göre adam” ifadesi, insan kaynakları yönetiminin temel ilkelerinden birisi olarak nitelendirilebilir. Çalışanlarının sahip olduğu nitelik ve yeteneklerin ön planda tutulması, takım çalışmasının teşvik edilmesi, çalışanların kendileri ve bünyesinde çalıştıkları işletme için en uygun davranışları sergilemeye yönlendirilmesi, insan kaynağı ile ilişkili konulardır. Bunların başarılabilmesi için çalışanların işletmeye katkılarının maksimum düzeye çıkarılması ve işletme ile bütünleşmelerini sağlamak için memnuniyetlerinin artırılması gerekmektedir. Bunların başarılabilmesi ise eğitimden geçmektedir (Ünal, 2002: 2). Bugün Türkiye’de farklı alanlarda faaliyet gösteren birçok kooperatif de birer işletme olarak değerlendirilebilir. Bu kooperatiflerin faaliyetlerini

devam ettirebilmeleri, faaliyete uygun insan kaynaklarının varlığı ile mümkündür. Çalışma, Türkiye’de kooperatiflerde ihtiyaç duyulan insan kaynağının eğitim faaliyetlerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

2. KOOPERATİF KAVRAMI

Kooperatif sözcüğünün temeli, Latince “işbirliği” anlamına gelen “cooperatio” sözcüğünden dayanmaktadır. “Cooperari” ise, “iş birliği yapmak” anlamına gelen Latince fiildir (Mülayim, 2013: 67). “Cooperari” fiili, “beraber” anlamına gelen “co” ve “iş, etkinlik” anlamına gelen “operari” kelimelerinin birleşiminden meydana gelmiştir. İspanyolcada “co-operar”, İtalyancada “co-perare”, Fransızca “co-operer”, İngilizcede “co-operate” ve Türkçede “kooperatif” sözcüklerine karşılık gelmektedir. Genel anlamda kooperatif “birlikte çalışmak”, “işbirliği yapmak” anlamında kullanılmaktadır (Rehber, 2013: 60).

24.04.1969 tarih ve 1163 sayılı “Kooperatifçilik Kanunu”nun 1. maddesi kooperatifi şu şekilde tanımlamaktadır (1163 sayılı Kooperatifçilik Kanunu):

“Tüzel kişiliğe haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklık.”

Bir diğer tanımda kooperatif; “Kooperatif, bireylerin, tek başlarına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi bir biçimde ve maliyet fiyatına yapmak üzere dayanışma suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirmeleri.” olarak tanımlanmaktadır (Mülayim, 2013: 17). Bugün Türkiye’de 37 farklı faaliyet alanında kurulmuş toplam 53.259 kooperatif ve yine bu kooperatiflere bağlı toplam 7.422.994 ortak sayısı vardır (bakınız Tablo 1).

Tablo 1: Türkiye’de Kooperatiflerin Mevcut Durumu

S. No	Faaliyet Alanına Göre Kooperatifler	Koop. Sayısı	Ortak Sayısı	S. No	Faaliyet Alanına Göre Kooperatifler	Koop. Sayısı	Ortak Sayısı
1	Konut Yapı Kooperatifi	27,361	1.273.274	20	Eğitim Kooperatifi	49	2,88
2	Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	7,201	775,563	21	Pancar Ekicileri Kooperatifi	31	1.448.171
3	Motorlu Taşıma Kooperatifleri	5,803	171,265	22	Yaş Sebze Meyve Kooperatifleri	29	3,066
4	Sulama Kooperatifi	2,523	303,586	23	Gayrimenkul İşletme Kooperatifi	26	922
5	Tüketim Kooperatifi	2,17	183,463	24	Yayıncılık Kooperatifi	23	508
6	Tarım Kredi Kooperatifi	1,625	1.001.418	25	Yardımlaşma Kooperatifi	18	13,449
7	Toplu İşyeri Yapı Kooperatifi	1,161	84,035	26	Deniz Yolcu Taşıma Kooperatifi	17	381
8	Kredi Kefalet Kooperatifi	1,004	659,406	27	Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifi	13	95
9	Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi	922	125,632	28	Hizmet Kooperatifi	11	145
10	İşletme Kooperatifi	655	116,368	29	Tedarik Kooperatifi	8	606
11	Su Ürünleri Kooperatifi	553	30,889	30	Sigorta Kooperatifi	6	827,765
12	Üretim Pazarlama Kooperatifi	408	17,591	31	Hamal Taşımacılığı Kooperatifi	6	522
13	Karayolu Yolcu Taşıma Kooperatifi	390	7,873	32	Pazarıcılar İşletme Kooperatifi	5	67
14	Turizm Geliştirme Kooperatifi	309	17,002	33	Sağlık Hizmetleri Kooperatifi	2	53
15	Tarım Satış Kooperatifi	306	323,596	34	Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Kooperatifi	2	31
16	Temin Tevzi Kooperatifi	256	22,807	35	Deniz Yük Taşıma Kooperatifi	1	8
17	Küçük Sanat Kooperatifi	233	7,77	36	Basın Yayın İletişim Kooperatifi	1	23
18	Karayolu Yük Taşıma Kooperatifleri	75	2,117	37	Fikri Mülkiyet Hakları ve Proje Danışmanlığı Kooperatifi	1	7
19	Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi	55	640		Toplam	53.259	7.422.994

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2017b: 13.

Tablo 1’de yer alan veriler incelendiğinde, mütevazı bir tahmin ile 53.259 kooperatif bünyesinde çalışabilecek minimum personel sayısı 106 bin civarındadır. Söz konusu bu kooperatiflerin faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için gerekli olan insan kaynağı ihtiyacının karşılanmasında, kooperatiflerin kuruluş amaçlarına yönelik faaliyetlerin yürütülmesine uygun nitelik ve yeteneklere sahip insan kaynağının eğitimi bu konuda atılması gereken ilk adım olarak nitelendirilebilir.

3. KOOPERATİF VE İNSAN KAYNAKLARI İLİŞKİSİ

Kooperatiflerin faaliyetlerini yürütebilmesi için olmazsa olmaz unsurlardan birisi olan insan kaynağı; genel anlamda, kooperatifin amaçları doğrultusunda gerekli faaliyetlerin yürütülmesini sağlayacak olan işgücü şeklinde tanımlanabilir. İnsan kaynakları yönetimi ise “Örgütün amaçları çerçevesinde çalışanın organizasyona alınması, yerleştirilmesi, yetiştirilmesi, motive edilmesi amacıyla faaliyetlerin gerçekleştirilmesi.” olarak tanımlanmaktadır (Sabuncuoğlu, 2000: 4). Bir diğer tanıma göre insan kaynakları yönetimi; “Genel olarak eleman ihtiyacının karşılanması ve kuruma adaptasyonunun sağlanması, motivasyonu, performansının değerlendirilmesi, çatışmaların çözümü, iletişim gibi birçok uygulamayı kapsayan faaliyetler bütünü” olarak tanımlanmaktadır (Fındıkçı, 2009: 13).

Hangi alanda faaliyet gösterirse göstere, tüm kooperatifler bireylerin faaliyet gösterdikleri sektöre ilişkin olarak tek başlarına üstesinden gelemeyecekleri problemlerin dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma yoluyla üstesinden gelmesi ve müşterek çıkarların korunması noktasında ortaya çıkan ekonomik kuruluşlardır. Ekonomik gelişimin sağlanması ve iktisadi eşitliğin tesis edilebilmesi amacıyla önemli siyasi, hukuki ve toplumsal işlemlere sahip olan kooperatiflerin güçlü olabilmesi, ortaklarına hizmetleri zamanında ve eksiksiz bir biçimde yerine getirilmesini sağlayacak vasıflı insan kaynağının varlığına bağlıdır (Güllü, 2010: 37-38). Kooperatifler sahip oldukları güçlü personel ve kurumsal yapısıyla özellikle gelişmiş ülkelerde sivil toplum kuruluşları gibi hareket etmekte, toplam hâsıla içindeki ciddi payı ile alınan makro kararlarda etkili olabilen iktisadi aktörlerdir. Bünyesindeki çalışan uzman yöneticilerin yanı sıra rasyonel bireylerin şirket mantığı ile yönettiği ve ekonomik bir işletme gibi faaliyette bulunan, sosyal düzenin etkili bir faktörü olan ve istihdam yaratıcı yönüyle sürdürülebilirlik noktasında teminat olan kooperatifler, gelişmişliğin en önemli göstergelerinden birisidir (Yıldız, 2009: 29).

Uluslararası Kooperatif Birliği (International Co-operative Alliance-ICA) tarafından 2019 yılında yayınlanmış olan “The 2019 World Cooperative Monitor” isimli rapora göre dünyada farklı alanlarda faaliyet gösteren 3 milyonun üzerinde kooperatif bulunmaktadır. Dünya nüfusunun %12’si bu kooperatiflerin doğrudan veya dolaylı olarak bir parçası durumundadır. Dünyada çalışan nüfusun %10’u, kooperatifler tarafından istihdam edilmektedir (International Co-operative Alliance [ICA], 2019).

Uluslararası Kooperatifler Birliğine bağlı olan Uluslararası Sanayi ve Hizmet Kooperatifleri Örgütünün (International Organisation of Industrial and Service Cooperatives) 2017 yılında yayınladığı rapora göre, dünyada kooperatifler sayesinde yaratılan istihdam, 279.4 milyondur. Kooperatif çalışanı olan 16 milyon kişiye ek olarak 11.1 milyon işçi ortağı ile birlikte kooperatiflerde çalışan sayısı toplam, 27.2 milyon kişidir. Kendi hesabına çalışan veya serbest çalışan üretici kooperatif ortaklarının oluşturduğu kooperatifler kapsamındaki istihdam, 252.2 milyondur ve bunların çoğunluğu tarımsal kooperatifler kapsamında istihdam edilmektedir (Türkiye Milli Kooperatifler Birliği, 2017).

Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından 2002 yılında kabul edilen kooperatiflerin geliştirilmesine yönelik 193 numaralı Tavsiye Kararında, kooperatiflerin istihdam yaratıcı yönünün altı çizilmiş ve kooperatiflerin istihdam yaratıcı etkisine ilişkin olarak şu maddelerinin üzerinde durulmuştur (2002: 40-41):

- Kooperatiflerin gelir getiren faaliyetleri, saygın ve sürdürülebilir istihdam yaratabilmeleri için geliştirilmesi,
- Kooperatiflerde istihdam edilen çalışan kapasitesinin ve kooperatifçilik bilincinin, eğitim ve formasyon ile geliştirilmesi,
- Ticari potansiyellerinin yanı sıra kooperatiflerin girişimcilik ve yönetim kapasitelerinin geliştirilmesi,
- Kooperatiflerde, insan kaynaklarının sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulmasına katkıda bulunması.

Kooperatifler amaçları doğrultusunda faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için insan kaynağına duyduğu ihtiyaç istihdam yaratmaktadır. Kooperatiflerin yarattığı istihdam beş farklı biçimde kendini göstermektedir (Turan, 2005: 104-105):

- a) *İşyeri Olarak Kooperatifler*: Kooperatifler, ortakların bir araya gelmesiyle kurulmuş, ortak mülkiyetin söz konusu olduğu bir işyeri olarak nitelendirilebilir. Küçük endüstri kooperatifleri ve tarımsal kooperatifler bu modele örnek verilebilir.
- b) *İşveren Olarak Kooperatifler*: Bu kooperatifler; ortağı olmayanları da ücret karşılığı istihdam etmektedir. Örneğin tüketim kooperatifleri, ortağı olmayan bireyleri reyon görevlisi, depo sorumlusu veya kasiyer olarak istihdam edebilir.
- c) *Ortağın Kendi Hesabına Çalışmasına İmkân Veren Kooperatifler*: Tedarik veya tarım pazarlama kooperatifleri gibi, ortağın kendi hesabına çalışmasını sağlayan ve destekleyen kooperatifler bu modele örnek teşkil etmektedir. Bu kooperatifler, ortakların hane halkının da gelirlerini arttırmalarına katkı sağlamaktadır.
- d) *Ücretlilere İstihdam Yaratan Kooperatifler*: Ücretlilere istihdam yaratan kooperatifler pek çok alanda istihdam yaratma potansiyeline sahiptir. Birçok kamu kurumunda kooperatifçilik ile ilgili olarak çalışanlar, kooperatifçilik ile ilgili farklı kurumlarda eğitim verenler, kooperatif denetlenme faaliyeti kapsamında görev alanlar bu modele örnek verilebilir.
- e) *Yeni İstihdam Alanları Açan Kooperatifler*: Kooperatiflerin diğer kooperatiflerle veya kurum, kuruluş veya işletmelerle ticari ilişkiler geliştirmeleri olağan bir durumdur. Söz konusu bu ilişkiler neticesinde yeni iş alanlarının açılmasında, kooperatiflerin istihdam yaratıcı etkisi ortaya çıkmaktadır. Konut kooperatiflerinin, inşaat sektöründe yeni istihdam alanları açması bu duruma örnek verilebilir.

Bu noktada kooperatiflerin doğrudan ve dolaylı olarak istihdam yaratıcı yönü olduğu söylenebilir.

4. KOOPERATİFLERDE EĞİTİM FAALİYETLERİNİN ÖNEMİ

Çalışanlarının bilgi ve yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik olarak gerçekleştirilen eğitim ve geliştirme programları kooperatifler açısından kritik öneme sahiptir. Nitekim çalışanların sürekli gelişimlerini sağlamaya yönelik bu eğitim faaliyetleri, çalışanların mutluluk ve tatminlerini arttırmann yanı sıra bünyesinde çalıştıkları kooperatife olan bağlılıklarını arttırmakta ve yeni gelişen teknoloji ve teknik uygulamalara olan uyumlarına katkı sağlamaktadır. Kooperatifçilik kapsamında gerçekleştirilen yeni yatırımlar, ortaklara verilen hizmetin çeşitlenmesi ve hizmet kalitesinin artırılması, kooperatifin örgüt yapısındaki en alt düzeyde en üst düzeye kadar olan kademelerde çalışanların eğitimine duyulan ihtiyacı arttırmaktadır. Nitekim Japon kaynaklı “yaşam boyu eğitim” anlayışı, bu ihtiyacın bir tezahürü olarak kabul edilebilir (Sabuncuoğlu, 2000, 20-21).

23 Eylül 1995 tarihinde İngiltere'nin Manchester kentinde toplanan 31. Uluslararası Kooperatifler Birliği Kongresi kapsamında toplanan Uluslararası Kooperatifler Birliği, günümüzde kooperatifçilikte uygulanmaya devam eden 7 ilkeyi onaylanmıştır. Bunlar (İzmir Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü):

1. Gönüllü ve Serbest Giriş,
2. Ortağın Demokratik Yönetimi,
3. Ortağın Ekonomik Katılımı,
4. Özerklik ve Bağımsızlık,
5. Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme,
6. Kooperatifler Arası İşbirliği,
7. Toplumsal Sorumluluk, ilkeleridir.

Bu ilkelerden 5'incisi kooperatifin başarıya ulaşabilmesi için yönetici, çalışan ve ortakların eğitim ve öğretimine yönelik olması kooperatifçilikte insan kaynağı noktasında eğitim ve öğretimin önemini ortaya koymaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından yayınlanmış olan “Çalışma Dünyasının Geleceği Notlar Dizisi-6” başlıklı raporda yer alan “Kooperatifçilik eğitimi ve öğreniminin pek çok ülkede kurumsal altyapısının sınırlı olması, kooperatif işletmelerin bir kooperatifçilik anlayışı

oluşturmasını zorlaştırmıştır.” (Dünya Çalışma Örgütü, ty.) ifadesi eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yetersizliğinin kooperatifçiliğin temel sorunlarından birisi olduğunu göstermektedir.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012-2016 Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı’nda Türkiye’de kooperatifçiliğe ilişkin yapılan FÜTZ (Fırsatlar, Üstünlükler, Tehditler, Zayıflıklar) analizinde eğitim konusuna ilişki olarak eğitim, araştırma, yayın ve geliştirme faaliyetlerinin yetersizliğinin yanı sıra özellikle tarımsal kooperatiflerin başta olmak üzere, kooperatiflerin ortak sayılarının eğitim seviyelerinin düşük olmasının altı çizilmiştir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2017a, 34).

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2019-2023 Stratejisi ve Eylem Planı’nda, “Kooperatifler ekonomik hayatın aktif kuruluşları haline getirilecektir.” hedefinin gerçekleştirilmesine ilişkin olarak, kooperatif personeline verilecek eğitim konularının genişletilmesi ve kooperatif personelinin yeterliklerinin en üst seviyeye çıkartılmasının önemine ve gerekliliğine dikkat çekilmesi, kooperatifçilikte insan kaynağının eğitimine ilişkin hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2019d, 105).

5. KOPPERATİFÇİLİĞE VE KOOPERATİF İNSAN KAYNAĞINA YÖNELİK EĞİTİM FAALİYETLERİ

Kooperatifçilikte eğitim konusunun kritik öneme sahip olması üstesinden gelinmesi gereken bir sorun haline gelmiştir. Bu sorunun üstesinden gelmek amacıyla gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke kooperatifçiliğe yönelik eğitim ve öğretim hizmeti vermek üzere kurulmuş merkez ve enstitülerin yanı sıra bazı üniversiteler kooperatifçilik üzerine ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora programları açmışlardır. Türkiye’de kooperatifçiliğe yönelik olarak, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından başlatılan projeler kapsamında yer alan eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerinin yanı sıra bazı üniversitelere bağlı meslek yüksekokullarında Kooperatifçilik Programı ve Kooperatifçilik E-sertifika Programları bulunmaktadır.

5.1. Üniversitelerde Kooperatifçilik Programları

Üniversiteler, kooperatiflerde insan kaynağı ihtiyacının karşılanmasına yönelik eğitim ve öğretim faaliyeti gerçekleştiren kurumların başında gelmektedir. 1980 yılından önce Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)’na bağlı olan Ankara Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu, İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri ve Ankara Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulu’nda kooperatifçiliğe yönelik eğitim faaliyetleri yürütülmüştür. 4 Kasım 1981 tarihinde 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun kabul edilmesinden sonra bazı Ziraat Fakülteleri, İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri, Hukuk Fakülteleri ve Gazi Üniversitesi bünyesindeki Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi ile Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi’nde kooperatifçilik üzerine lisans ve yüksek lisans programları açılmıştır (Koç, 2001). 13 Kasım 2009 tarih ve 27405 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmış olan 2009/15546 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı gereğince Gazi Üniversitesi’nin Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi ile Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi kapatılmıştır (Resmi Gazete, 2009). Bugün üniversitelerin kooperatifçiliğe yönelik eğitim ve öğretim faaliyetleri hakkında fikir sahibi olmak için doğrudan Yükseköğretim Kurumu’na bağlı olan Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı tarafından yayınlanana 2019 ve 2020 yılı Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu’nu incelemek yeterli olmaktadır. Kooperatifçilik programı olan üniversiteler Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: 2019-2020 Yılı Kooperatifçilik Programı Olan Üniversiteler

Üniversite	Fakülte/Meslek Yüksekokulu	2019 Yılı Kontenjan	2020 Yılı Kontenjan
Adıyaman Üniversitesi	Sosyal Bilimler MYO	50	40
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	Kuyucak MYO	20	--
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Bolu MYO	50	40
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Biga MYO	45	30
Manisa Celâl Bayar Üniversitesi	Alaşehir MYO	25	--
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi	Çorlu MYO	25	20
Toplam Kontenjan		215	130

Kaynak: 2019-2020 YKS Tercih Kılavuzu

Tablo 2’de görüldüğü üzere kooperatifçiliğe yönelik olarak üniversiteler bünyesinde gerçekleştirilen eğitim ve öğretim faaliyetleri ön lisans düzeyindedir. 2019 yılında 6 üniversiteye bağlı olan MYO’larda kooperatifçilik programında toplam 2015 kontenjan bulunurken, 2020 yılında kooperatifçilik programının yer aldığı üniversitelere bağlı MYO sayısı 4’e, kontenjan sayısı da 130’da düşmüştür. Bugün az sayıda üniversitede bulunan kooperatifçilik programlarının temel amacı; tarım ve tarım dışı alanlarda faaliyet gösteren kooperatiflerin kanun, yönetmelik ve tüzüklere uygun bir biçimde halk, kamu ve özel kuruluşlar ile olan ilişkilerini yürütecek, kooperatif gelirlerinin en ekonomik bir biçimde kullanımını sağlayacak, kooperatifin yönetim ve finansal işlerini mevzuata uygun bir biçimde yürütecek, kooperatifi kurumsal kapasitesini arttırmak suretiyle varlığını geleceğe taşıyacak, kooperatifçiliğin ilkelerine ve mevzuatına hâkim olacak ve bunu kooperatife uygulayacak kooperatifçilik alanında mevcut insan kaynağını karşılayacak bilgili ve eğitilmiş bireyler yetiştirmektir (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga MYO, ty.). Bu amaçla program müfredatında kooperatifçiliğe yönelik olarak verilen dersler arasında; Kooperatifçilik, Kooperatif İşletmeciliği, Kooperatif Finansmanı, Kooperatif Mevzuatı, Kooperatifçilikte Güncel Ekonomik Sorunlar, Kooperatifler Muhasebesi, Kooperatiflerde Yönetim ve Organizasyon, Kooperatiflerde Pazarlama, Kooperatiflerde Satış Teknikleri, Kooperatifçilik Tarihi, Kooperatifçilik Uygulaması gibi derler yer almaktadır. Tablo 2 dikkate alındığında, kooperatifçiliğe yönelik olarak eğitim ve öğretim faaliyetinde bulunan üniversite sayısı Türkiye’deki faal kooperatif sayısına kıyasla oldukça az sayıda olduğu söylenebilir.

5.2. Kooperatifçilik Geliştirme ve Uyum Eğitimi Programı (KOOP-GEP)

Kooperatifçiliğe yönelik olarak uygulanan eğitim faaliyetlerinden bir diğeri, kısa adı KOOP-GEP olan Kooperatifçilik Geliştirme ve Uyum Eğitimi Programı’dır. KOOP-GEP, Yüksek Planlama Kurulu’nun 31.07.2012 tarihinde aldığı karar ile kabul edilmiştir. Söz konusu bu karara göre, Gümrük ve Ticaret Bakanlığının 21.12.2011 tarih ve 1579 sayılı, 16.03.2012 tarih ve 856 sayılı yazıları dikkate alınarak “Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi Belgesi ve Eylem Planı 2012-2016” kabul edilmiştir (Resmi Gazete, 2012). “Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi Belgesi ve Eylem Planı 2012-2016” kapsamında belirlenmiş olan; “2.2-Kooperatif Girişimciliği Eğitim Projesi (KGEP) çalışması yapılarak uygulamaya konması”, “2.3-Kooperatif denetim ve yönetim kurulu üyelerine eğitim ve sertifikasyon zorunluluğu getirilmesi” ve “3.7-Kadınlarımızın girişimcilik kabiliyetlerinin artırılması ve ekonomide bir aktör olarak yer almalarının sağlanması için kooperatifler çatısı altında örgütlenmeleri yönünde çalışmalarda bulunulması” faaliyetleri kapsamında, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı koordinasyonunda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile birlikte hazırlanan KOOP-GEP, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından da onaylanarak yürürlüğe girmiş bir programdır.

Programın temel amacı, kooperatiflerin kuruluş ve işleyişi ile ilgili iş ve işlemleri gerçekleştirebilme yeterliğine sahip meslek elemanı yetiştirmektedir. Program kooperatif bünyesinde çalışanlara değil, bir kooperatifte yönetici, denetçi veya personel olarak çalışmış veya çalışmak isteyen bireylere de yöneliktir. Programa katılabilmek için en az ilkokul mezunu olmak gerekmektedir. Eğitimler, Milli Eğitim Bakanlığı Halk Eğitim Merkezleri’nin yanı sıra kooperatif üst kuruluşlarının uygun gördüğü mekânlarda da verilebilmektedir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2019b). Programda eğitim verecek olanlar; üniversitelerin İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri ve Hukuk Fakülteleri başta olmak üzere kooperatifçilik alanında diğer fakülte veya yüksekokullarda ders veren öğretim görevlileri arasından belirlenebileceği gibi, muhasebe ve finans alanında eğitim almış öğretmenler veya bu alanda sektör tecrübesine sahip olan meslek elemanlarından da seçilebilmektedir (Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2019). Program kapsamındaki eğitim konular şunlardır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2019b):

- ❖ Kooperatiflerin tanımı ve özellikleri,
- ❖ Uluslararası Kooperatifçilik İlkeleri,
- ❖ Kooperatiflerin kalkınmadaki rolü,
- ❖ Kooperatiflerin sermaye şirketlerinden, vakıf ve derneklerden farkı,
- ❖ Kooperatif türleri,
- ❖ Kooperatifler için strateji oluşturma,
- ❖ Kooperatif ana sözleşmesi ve kurucu ortaklık,

- ❖ Kooperatiflerin kuruluş ve izin işlemleri,
- ❖ Kooperatiflerin tescil ve ilanı,
- ❖ Kooperatiflerin kuruluş genel kurulu ve kuruluştan sonra yapılması gerekenler,
- ❖ Kooperatife ortak olma, ortaklıktan çıkma veya çıkarılma ve itiraz yolları,
- ❖ Kooperatif ortağının hak ve yükümlülükleri,
- ❖ Ortaklığın sona ermesi ve ortaklarla hesaplaşma,
- ❖ Kooperatiflerin birleşmesi, bölünmesi ve tür değiştirmesi,
- ❖ Kooperatiflerin dağılması ve tasfiyesi,
- ❖ Kooperatif genel kurulunun yetkileri ve yetki devri,
- ❖ Genel kurulunun toplantıya çağırılması, gündem, karar ve oylama usulleri,
- ❖ Genel kurulda ibra ve diğer işlemler,
- ❖ Kooperatif yönetim kurulunun görev ve sorumlulukları,
- ❖ Kooperatiflerde denetimin amacı ve önemi,
- ❖ Kooperatif denetim kurulunun görev ve sorumlulukları,
- ❖ Kooperatiflerin defter tutma usul ve esasları,
- ❖ Kooperatif muhasebesi.

Devam zorunluluğu olan programda yukarıda belirtilmiş olan konulara yönelik olarak yapılacak sınavdan başarılı olan katılımcılara Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Kurs Bitirme Belgesi verilmektedir. Kooperatifçilik Geliştirme ve Uyum Eğitimi Programı (KOOP-GEP)'nin uygulamaya konduğu 10 Ocak 2014 ve 31 Aralık 2016 tarihleri arasında 20.903 kişi programı başarıyla tamamlayarak sertifikasını almıştır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2017a: 56). 15 Ekim 2015 yılında başlayan proje devam etmektedir.

5.3. Kooperatifçilik Girişimciliği ve Bilgilendirme Eğitimleri (KOOP-GİR)

“Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı (TÜKOSEP)” kapsamında belirlenmiş olan “Eğitim, danışmanlık, bilgilendirme ve araştırma faaliyetleri geliştirilecektir.” stratejik hedefin gerçekleştirilmesi için kooperatifçiliğe yönelik olarak gerçekleştirilen eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerinden biri de “Kooperatifçilik Girişimciliği ve Bilgilendirme Eğitimleri (KOOP-GİR)”dir. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, Raiffeisen Konfederasyonu (DGRV) Türkiye Temsilciliği ve Alman Kooperatifler Birliği'nin ortak çalışmaları neticesinde belediye meclis üyeleri, il genel meclis üyeleri, din görevlileri, öğretmenler, yerel kooperatif yöneticileri, potansiyel girişimciler ve muhtarları kapsayan kooperatif girişimciliği eğitim faaliyeti başlatılmıştır. İlk etapta Konya ve Rize’de başlayan eğitimler daha sonra Antalya, Ankara, Kırşehir ve Şanlıurfa’da sürdürülmüştür. 2016 yılında 173 girişimci eğitimlere iştirak etmiş ve sertifikalarını almışlardır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2015: 56). 17.10.2012 tarihinde başlatılan KOOP-GİR projesinin başlatılmasının temelinde; toplumda bazı kooperatiflerin neden olduğu olumsuz imaj, girişimcilerin kooperatif çatısı altında birleşme konusunda isteksiz olmaları, kadın girişimcilerin ekonomik hayatta erkek girişimciler kadar yer almaması, atıl durumdaki işgücünün ve sermayenin ekonomiye kazandırılması gibi nedenler yer almaktadır.

KOOP-GİR projesi; kooperatiflerle ilgili farkındalık oluşturmak, kooperatifler aracılığı ile atıl sermaye ve işgücünün ekonomiye kazandırılmasını sağlamak, kooperatifçiliğin yaygınlaştırılarak demokratik yönetim anlayışının toplum nazarındaki yerini pekiştirmek, kooperatifçilik ile istihdam yaratarak işsizliğin azaltılmasına katkıda bulunmak gibi amaçlara sahiptir. KOOP-GİR kapsamında katılımcılara verilen eğitim; temel girişimcilik, kooperatif tanımı, iş kurma planının hazırlanması, kooperatiflerin diğer örgüt tiplerinden farkı, kooperatifçiliğin ilkeleri ve değerleri, kooperatiflerin genel işleyişi, dünyada ve Türkiye’de kooperatifçilik, kooperatif kurullarının görev ve sorumlulukları, kooperatif ortaklarının hak ve görevleri gibi konuları kapsamaktadır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2019c).

5.4. Kadın Kooperatifleri Tanıtım ve Kapasite Geliştirme Projesi (KADIN-KOOP)

“Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı (TÜKOSEP)” kapsamında, kadın girişimcilerin girişimcilik kapasitelerinin artırılması ve ekonomide güçlü bir aktör olarak yer alabilmeleri için kooperatif çatısı altında örgütlenmelerini sağlayacak faaliyetlere yer verilmektedir. Bunun için 17.10.2012 tarihinde “Kadın Kooperatifleri Tanıtım ve Kapasite Geliştirme Projesi (KADIN-KOOP)” uygulanmaya başlanmıştır. Kadın işgücünün ekonomiye kazandırılması, kadınların kültürel ve sosyal faaliyetlerinin desteklenmesi ve geliştirilmesi, kadın istihdam oranının artırılması amacıyla kadın girişimcilerin talepleri yönünde “Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi” isimli örnek ana sözleşme 2013 yılında hazırlanmıştır. Kadın girişimcilere girişimcilik faaliyetlerinde yardımcı olması amacıyla “Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifleri” isimli rehber kitap, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmış ve sektörün hizmetine sunulmuştur (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2015: 59). KADIN-KOOP projesinin başlama nedenleri arasında; bir tüccar olarak kadınların ticaret hayatında yer alma konusunda çekingen davranmaları, girişimcilik anlamında kadınların erkeklere nazaran daha geri planda kalmaları ve bu nedenle ekonomik hayata katılım konusunda yetersiz kalmaları, kadın işgücünün ekonomiye kazandırılması, erkeklere kıyasla kadın girişimcilerin risk alma konusunda isteksiz olmaları gibi faktörler yer almaktadır.

KADIN-KOOP projesinin amaçları arasında da; kooperatiflerle ilgili farkındalık oluşturulması, kooperatifler aracılığıyla kadın istihdam oranının artırılması, atıl durumdaki kadın işgücünün ekonomiye kazandırılması, kooperatifler aracılığı ile kadınların ekonomik özgürlüklerini elde etmelerine katkı sağlanması, kooperatifçiliğin yaygın hale getirilerek kadınlar arasında demokratik yönetim anlayışının yerleştirilmesi, kadın kooperatifleri arasında işbirliği ve iletişimin geliştirilerek güçlü bir üst birlik kurulması ve bu üst birlik çatısı altında kadın kooperatiflerinin faaliyetlerini devam ettirmelerinin sağlanması, girişimci kadınlar tarafından kurulmuş olan mevcut kooperatiflerin kapasitelerinin güçlendirilmesi ve profesyonel işletmeler haline getirilmesini, cinsiyete dayalı ayrımcılık nedeniyle oluşan toplumsal engellerin azaltılarak kadınlar için iş hayatında fırsat eşitliğinin sağlanması gibi konular yer almaktadır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2019e). Bu doğrultuda, 2014 yılında Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü’nün, Ankara Eczacı Odası’nın ve Alman Kooperatifleri Konfederasyonu Türkiye Temsilciği’nin işbirliğiyle Adana’daki kadın girişimciler, Ankara Eczacılar Odası üyeleri, mevcut kooperatiflere, potansiyel kooperatifçilere ve Ulucanlar Sanat Sokağında farklı alanlarda sanat eserleri üreten kadın sanatçılara yönelik olarak eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri yürütülmüştür (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2015: 59).

5.5. Kooperatif Ürünlerinin Pazarlanmasında E-ticaret Kullanımının Geliştirilmesi Projesi

Bu proje; Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından belirlenmiş ürünlerin pazarlanmasında e-ticaret kullanımına başlayabilecek olan kooperatiflerin belirlenerek, e-ticaret siteleri ile kooperatifler arasında anlaşmaların yapılması ve bu konuda kooperatiflere teknik destek sağlanmasına yönelik faaliyetleri kapsamaktadır. Kooperatiflerin e-ticaret kullanımı ile gerek iç, gerekse dış ticaret hacimlerinin artırılmasının yanı sıra sağlanacak teknik ve eğitim desteği ile kooperatiflerin bu alandaki kapasitelerinin artırılması projenin temel amaçları arasında yer almaktadır.

Proje kapsamında öncelikli olarak; e-ticaret potansiyeline sahip kooperatiflerin belirlenmesi, belirlenmiş olan kooperatifler ile işbirliği yapabilecek e-ticaret sitelerinin araştırılması, belirlenen e-ticaret siteleri ile kooperatiflerin proje kapsamında gerçekleştirebilecekleri işlemlerin tespit edilmesi ve kooperatiflere e-ticaret kullanımına ilişkin eğitim verilmesi gibi hedefler belirlenmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde e-ticaret kullanım potansiyeli bulunan kooperatifler ile yurt içi pazarlamada “e-pttavm”, yurt dışı pazarlamada “ptt trade” platformlarının kullanımı konusunda karar varılmıştır. Sürece uyumun hızlandırılması amacıyla proje kapsamında yer alan kooperatiflere e-ticaret konusunda eğitim faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. 21 Mayıs 2015’te başlatılan proje hâlihazırda devam eden projeler arasında yer almaktadır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2019h).

5.6. Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Destek Projesi (KOOP-TEZ)

Üniversitelerde her ne kadar kooperatifçiliğe yönelik olarak doğrudan açılmış lisans, yüksek lisans veya doktora programı olmasa da, “Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı (TÜKOSEP)”

kapsamında Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü'nce kooperatifçilik sektörünün geleceğe daha etkin bir yapı ile hazırlanması, Türkiye kooperatifçiliğinin gelişimine destek olması, kooperatifçiliğin önünün açılması, kooperatifçilik alanında yapılmış olan akademik çalışmaların sayısının artırılması için Türkçe tez çalışması yapmış yüksek lisans ve doktora mezunlarının desteklenmesi öngörülmüştür. Bu amaçla “Kooperatifçilik Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Destek Projesi (KOOP-TEZ)” yürürlüğe konmuştur. (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2019a). Tablo 3'e göre Türkiye'de 1986 yılından bugüne kadar kooperatifçilik ile ilgili olarak çalışılmış toplam 27 yüksek lisans tezi ve 9 doktora tezi vardır. 2016 yılında KOOP-TEZ kapsamında Veysel Tolga Atik ve Caner Eren tarafından çalışılmış yüksek lisans tezleri ve Bengü Everest ve Çağdaş İnan tarafından çalışılmış olan doktora tezleri desteklenmiştir.

Tablo 3: Kooperatifçilik İle İlişkili Konularda Çalışılmış Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

Yüksek Lisans Tezleri			
S.No	Yazar	Konu	Yıl
1	Deniz Hacısüleyman	Bölgesel Kalkınmada Yerel Yönetimler ve Kooperatifçilik Politikalarının Rolü: Tire Süt Kooperatifi Örneği	2019
2	Güneş Kurtuluş	Türkiye'de Yeni Kooperatifçilik Hareketinin Sosyal ve Dayanışma Ekonomisi Kapsamında İncelenmesi	2019
3	Merve Şafak	Türkiye'de Tarım Politikaları ve Bir Örgütlenme Modeli Olarak Kooperatifçilik	2019
4	Yalçın Akyel	Sosyal Politika Bağlamında Kooperatifçilik Hareketleri: Tekirdağ Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifi Örneği	2015
5	Caner Eren	Bursa İlinde Süt İşleyen Tarımsal Kooperatiflerin Ekonomik Analizi	2015
6	Veysel Tolga Atik	Tekirdağ İlindeki Tarım Kredi Kooperatiflerinin Genel Yapısı, Sorunları ve Bölgedeki Tarımsal Girdi Kullanımındaki Payı	2014
7	Süleyman Özen	Kooperatifçilik Kalkınma Kooperatiflerinin Yerel Yönetimlerin Kalkınma Çabaları İçerisindeki Yeri Edirne Meriç Karayusufu Köyü Örneği	2013
8	Doğahan Özcan	Kooperatifçilik, Tarım Kredi Kooperatiflerinin Gelişim Süreci ve Malatya Bölge Birliği Örneği	2011
9	Neslihan Çağan	Kooperatifçilik Yolu İle Konut Üretimimin Konya Örneğinde İrdelenmesi	2010
10	İsmail Uluocak	Kooperatifçilik Eğitiminin Ülkemizdeki Durumu ve Kooperatif Tarzı Yapılanmanın Özel Öğretim Kurumlarında Uygulanması, Bursa Çağdaş Eğitim Kooperatifi Örneği	2009
11	Cevdet Aktaş	Türkiye'de Kooperatifçilik Eğitiminin Gelişimi	2007
12	Serkan Yüksel	Kooperatifçilik Kapsamında Konut Yapı Kooperatiflerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri	2002
13	Tarık Ergin	S.S. Kırklareli Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Birliğinin Kooperatifçilik ve İşletmecilik Açısından İncelenmesi	2001
14	M. Serdar Babayigit	Türk Kooperatifçilik Eğitimi Durum Tespiti ve Analizi	1998
15	Şükrü Şafak	Serbest Piyasa Ekonomisinde Kooperatifçilik ve Türkiye-Bulgaristan Karşılaştırması	1997
16	Mehmet Gülpak	Türkiye'de Kooperatifçilik Hareketinin Gelişimi ve Bu Gelişimde Ahmet Hamdi Başar'ın Yeri Ve Önemi	1997
17	Günay Öğretmen	Türkiye'de Çeşitli Aydın Çevrelerce Kooperatifçiliğin Algılanması ve Kooperatifçilik Eğitimi	1997
18	İsmail Baysuğ	Türkiye'de Kooperatifçilik ve Avrupa Birliği Karşısındaki Durumu	1996
19	Cemile Uz	Trakya Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği'nin Kooperatifçilik ve İşletmecilik Açısından İncelenmesi	1996
20	B. Aydın Beşe	Türkiye'de İşçi Sendikalarının Kooperatifçilik Faaliyetleri	1995
21	Özlem Yıldırım	İzmir'de Kooperatifçilik (1923-1950)	1994
22	Mustafa Şahin	Toprak-Tarım Reformu Ve Kooperatifçilik	1994
23	Zehra Hatice Derinöz	Güneydoğu Anadolu Projesi Ve Kooperatifçilik	1994
24	Sinan Varg	Türkiye'de Sendikalar Yürütülen Kooperatifçilik Faaliyetleri, Sorunları ve Çözüm Önerileri	1993
25	Nalan Ağırsoy	Kooperatifçilik ve Sendikalar	1989
26	Ahmet Yeşil	Kooperatifçilik Ve Yapı Kooperatiflerinde Denetim Sorunu	1988
27	Mehmet Tikici	Kooperatifçilik Hareketi ve Malatya İktisadi Hayatında Kooperatiflerin Rolü	1986

Tablo 3: Kooperatifçilik İle İlişkili Konularda Çalışılmış Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri (Devamı)

Doktora Lisans Tezleri			
	Yazar	Konu	Yıl
1	Bengü Everest	Tarım Kredi Kooperatiflerinde Ortakların Kooperatifçilik İlkelerini Algılamaları ve Yönetime Katılmalarını Etkileyen Faktörlerin Analizi Üzerine Bir Araştırma: Balıkesir Bölge Birliği Örneği	2015
2	Çağdaş İnan	Trakya Bölgesinde Kırsal Kooperatiflerin Katılımı ile Ekoturizmi Geliştirme Olanakları	2015
3	Gül Neşe Doğusan Alexander	Bir Modernleşme Pratiği Olarak Kooperatifçilik ve Bahçeli Konut Yerleşimleri	2013
4	Nilüfer Serinikli	Küreselleşme Sürecinin Kooperatifçilik Hareketine Etkisi Açısından Değerlendirilmesi: Türkiye İçin Öneriler	2009
5	Murat İsmet Haseki	Kooperatifçilik ve Pazarlama Anlayışı: Tarım Satış Kooperatiflerinin Pazarlama Faaliyetlerine Yönelik Tüketici Görüşlerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma	2007
6	Özdemir Yıldırım Kocabaş	Türkiye'de Kooperatif Düşüncesinin Evrimi ve Tarımsal Kooperatifçilik	2002
7	Nermin Kızıldağ Nergis	Türkiye'de 1980 Sonrasında İzlenen Tarımsal Kooperatifçilik Politikaları ve İzmir İlindeki Uygulamaları	2001
8	Aysen Tokol	Sendikalar ve Ekonomik Gelişme: İşçi Örgütlerinin Yatırım Ve Kooperatifçilik Faaliyetleri	1986
9	Suat Oktar	Türkiye'de Tarım Sektörünün Yapısal Düzenlenmesinde Toprak ve Tarım Reformu İle Kooperatifçilik	1984

Kaynak: Ulusal Tez Merkezi verilerinden derlenmiştir.

Bünyesinde kooperatifçilik programı olmasa da kooperatifçilik ile ilgili olarak e-sertifika programları da üniversiteler temelinde yürütülen eğitim faaliyetleri arasında yer almaktadır. Örneğin Eskişehir Anadolu Üniversitesi doğrudan veya dolaylı olarak hizmet veren çalışanların eğitim seviyelerinin artırılmasına ve toplum nezdinde kooperatifçilik bilincin yerleştirilmesine yönelik olarak eğitim, araştırma ve bilgilendirme çalışmaları yapmak üzere e-sertifika programı yürütmektedir. Gerek ekonomik, gerekse sosyal açıdan kritik öneme sahip bir güç olan kooperatiflerin yaygın hale getirilmesinin yanı sıra hali hazırda faal olan kooperatiflerin faaliyetlerini daha başarılı bir biçimde yürütülebilmeleri söz konusu e-sertifika programının amacını oluşturmaktadır.

5.7. Gazi Üniversitesi Kooperatifçilik Araştırma ve Uygulama Merkezi (KOOP-MER)

Türkiye'de kooperatiflerin insan kaynağına yönelik eğitim faaliyetlerinin dolayısıyla kooperatifçiliğin gelişimine yönelik olarak gerçekleştirilen bir diğer faaliyet ise Gazi Üniversitesi Kooperatifçilik Araştırma ve Uygulama Merkezi (KOOP-MER)'dir. 09.07.2006 tarih ve 26223 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Gazi Üniversitesi Kooperatifçilik Araştırma ve Uygulama Merkezi Yönetmeliği"nin 5. maddesinde KOOP-MER'in amaçları ve çalışma konularına yer verilmiştir. Buna göre KOOP-MER'in yönetmelikte belirtilen amaçları:

“a) Türkiye'deki ve Dünya'daki kooperatiflerin durumunu incelemek, ülkemizdeki kooperatiflerin etkinliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar ve araştırmalar yapmak, b) Türk kooperatifçiliğinin sorunlarını belirlemek ve çözümüne katkıda bulunmak üzere araştırmalar yapmak, c) Türk kooperatifçiliğinin ülke çapında yaygınlaşmasına ve gelişmesine katkıda bulunmak üzere seminerler, toplantılar, konferanslar, çalıştaylar ve benzeri etkinlikler düzenlemek, bu alanda çalışan diğer kuruluşlarla işbirliği yapmak, ç) Türkiye'nin Dünya konjonktürü içindeki yerinin kuvvetlendirilmesi için Türk kooperatifçiliğinin potansiyel gücünün harekete geçirilmesi ile ilgili projeler hazırlamak ve çözümler üretmek, d) Kooperatifçilik ile ilgili olarak yurt içinde ve yurt dışında yapılan çalışmalarını toplamak ve değerlendirmek, yapılmakta olan çalışmalarını desteklemek, e) Türkiye'de kooperatifçilik konusunda yayımlanan kitap, gazete, dergi, broşür, afiş, ses ve görüntü kayıtlarından oluşan Türk Kooperatifçilik Kütüphanesi ve Dokümantasyon Merkezini kurmak, f) Ulusal ve uluslararası toplantılar düzenleyerek Merkezin faaliyet alanını ilgilendiren konularda bilgi ve fikir alışverişini gerçekleştirmek, elde edilen sonuçları Türk ve dünya kamuoyuna duyurmak, g) Türk kooperatifçilik hareketi ile ilgili kitap, dergi ve benzeri yayınlar yapmak; bu alanda çalışan bilim insanlarımızın bilgi ve deneyimlerini kalıcı eserler haline getirmek, ğ) Kooperatifçilik ile ilgili çalışmalarda bulunan Türkiye'deki ve Türkiye dışındaki enstitü, merkez, kişi ve kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak, h) Türk kooperatifçilik hareketi ile ilgili hazırlanacak yazılı ve görüntülü medya programlarına bilimsel destek sağlamak, ı) Yurt içi ve yurt dışında Türk kooperatifçiliği için önem arz eden merkezlere kuruluş amacına uygun

araştırma ve inceleme gezileri düzenlemek, i) Toplumla girişimcilik ve kooperatif işletmeciliği alanında eğitimler vererek; bireyleri kooperatif çatısı altında toplamak ve kooperatif faaliyetlerini desteklemek, j) Ülkemizdeki kooperatiflerin yönetici, personel ve ortaklarına yönelik bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerinde bulunmak, kurslar açmak ve danışmanlık hizmeti vermek, k) Kuruluş amacına uygun olarak yükseköğretimle ilgili mevzuat çerçevesinde kendisine verilen diğer görevleri yapmak.” şeklinde belirlenmiştir.

Aynı maddede KOOP-MER’in çalışma konuları ise;

“a) Türkiye ve Dünya’daki kooperatifler, bunların üst birlikleri ve kooperatiflerle ilgili tüm kamu ve özel kuruluşlarla işbirliği yapmak, b) Bilimsel araştırma, inceleme, proje üretme ve danışmanlık gibi çalışmalara katılmak ve desteklemek, c) Ulusal ve uluslararası düzeyde kurslar, hizmet için eğitim programları, seminerler, konferanslar, kongreler, eğitim ve öğretim programları düzenlemek, gerektiğinde sertifika ve ödüller vermek, ç) Kooperatifçilik alanında ders ve seminerler verilmesini sağlamak ve bu aktivitelere öğrencilerin de katılmasını teşvik etmek, d) Araştırma ve uygulama için ulusal ve uluslararası özel veya resmi kuruluşlar ile işbirliği yapmak, e) Kooperatifçilik konusunda yurt içinde ve yurt dışında yapılacak bilimsel araştırma, inceleme, kurs, seminer, konferans ve kongreler ile eğitim programlarına katılmak, ulusal ve uluslararası düzeyde seminer, konferans, kongre ve eğitim programları düzenlemek, konunun uzmanı bilim insanları ile iletişim kurmak ve bu alandaki bilimsel çalışmalara destek sağlamak, f) Kooperatifçilik ile ilgili kaynakları toplayıp arşiv oluşturmak, g) Alanla ilgili uzmanlar yetiştirmek amacıyla, yüksek lisans ve doktora burs kaynakları temin etmek, ğ) Dünya Kooperatifçilik Günü ve Kooperatifçilik Haftası kutlama programları içinde etkin rol alarak, ilgili kuruluşlarla ortak çalışmalar yürütmek.”

olarak açıklanmıştır (Resmi Gazete, 2006). KOOP-MER 20.11.2006 ve 26.05.2008 tarihleri arasında beş dönem “Kooperatifçilik Sertifikası Eğitim Programı” tamamlamıştır. KOOP-MER 2008’in Haziran ayında çeşitli nedenlerden dolayı kesintiye uğramıştır (Koç, 2014: 47).

5.8. Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin Yeni Mevzuata Uyumlu Eğitim Projesi (BİRGE P 2)

BİRGE P 2 projesinin ilk adımını “Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerinin Sürdürülebilir İdari ve Mali Yapıya Kavuşturulması Projesi (BİRGE P-1)” oluşturmaktadır. 2012-2014 yılları arasında gerçekleştirilmiş olan BİRGE P 1 projesinin ardından 2014 yılında başlayan ve 2015 yılında tamamlanan BİRGE P 2 projesi gerçekleştirilmiştir.

BİRGE P 2 projesi kooperatiflerin geneline değil, sadece tarımsal kooperatifler arasında yer alan tarımsal satış kooperatif ve birliklerine yönelik bir eğitim projesi olarak nitelendirilebilir. Tarımsal satış kooperatif ve birliklerinin yapısal ve mali sorunlarının çözüme kavuşturulmasına yönelik olarak 4572 sayılı “Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun” ve Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin Örnek Anasözleşmeleri’nde yapılan değişiklikler yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Söz konusu bu değişikliklerin beraberinde getirdiği yeni uygulamaların net bir şekilde anlaşılması, mevzuata tam anlamıyla hâkim olunması ve bu yeni döneme uyum sürecinin hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi, BİRGE P 2 projesinin başlatılmasının ardında yatan nedenleri oluşturmaktadır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2019f). Proje kapsamında verilen eğitim konuları kapsamaktadır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2019g);

- 4572 Sayılı Kanunda Yapılan Son Değişikliklerle Başlayan Yeni Dönem, 4572 Sayılı Kanunla Getirilen Yenilikler,
- Yeni Anasözleşmelerle Getirilen Yenilikler,
- Yeni Anasözleşmelerde Amaç ve Çalışma Konular,
- Yeni Anasözleşmelerde Sermaye Taahhüt ve Ödemeleri Ortaklık İşlemleri,
- Yeni Anasözleşmelerde Kooperatif ve Birliklerin Organları Yönetim Kurulu Üyelerinin Görev, Yetki ve Sorumlulukları,

- f) Yeni Anasözleşmelerde Ürünlerle İlgili İşleme, Mal ve Hizmet Alımı İle İlgili İşlemler,
- g) Yeni Anasözleşmelerde Hesap Dönemi ve Finansal Tablolara İlgili İşlemler
- h) Yeni Anasözleşmelerde Birleşme Tür Değişirme, Dağılıma ve Tasfiye ile İlgili İşlemler,
- i) Kooperatif ve Birliklerde Yaşanan Sorunlar.

6. SONUÇ

Kooperatiflerin değişen zamana ayak uydurabilmeleri ve ortaklarına verecekleri hizmetin kalitesini ve çeşidini arttırabilmeleri, kooperatiflerin temel faaliyetlerinin yürütülmesinde ve belirlenen amaçların gerçekleştirilmesinde önemli bir unsur olan insan kaynağının geliştirilmesine dayanmaktadır. Çeşitli eğitim faaliyetleri neticesinde beceri, yeterlik ve bilgisi arttırılan çalışanların kapasitelerinin arttırılması doğrudan bünyesinde çalıştığı kooperatifin gelişimine yansımaktadır. Türkiye’de kooperatifçilik alanında çalışanların eğitimine yönelik olarak gerek üniversiteler gerekse Kooperatifçilik Genel Müdürlüğünün bağlı bulunduğu Gümrük ve Ticaret Bakanlığının girişimleri ve Milli Eğitim Bakanlığının da katkılarıyla çeşitli faaliyetler ve projeler yürütülmüştür ve yürütülmeye devam etmektedir.

“Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerinin Sürdürülebilir İdari ve Mali Yapıya Kavuşturulması Projesi (BİRGEp 1)” ve Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin Yeni Mevzuata Uyumu Eğitim Projesi (BİRGEp 2)’in yanı sıra Gazi Üniversitesi bünyesinde çeşitli faaliyetler yürütmüş olan “Kooperatifçilik Araştırma ve Uygulama Merkezi (KOOP-MER)” kooperatifçiliğe yönelik eğitim ve bilgilendirme çalışmaları tamamlamış projeler olarak nitelendirilebilir. Kooperatifçilik alanında çalışan ve/veya çalışmak isteyenlere yönelik eğitim ve öğretim faaliyetleri arasında üniversitelerin şimdilik önlisans düzeyindeki Kooperatifçilik Programları, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı’nın girişimiyle başlatılmış olan ve Milli Eğitim Bakanlığı, kalkınma ajansları ve üniversitelerin katkılarıyla; “Kooperatifçilik Geliştirme ve Uyum Eğitimi Programı (KOOP-GEP)”, “Kadın Kooperatifleri Tanıtım ve Kapasite Geliştirme Projesi (KADIN-KOOP)”, “Kooperatif Girişimciliği Eğitim Projesi (KOOP-GİR)” ve “Kooperatif Ürünlerinin Pazarlanmasında E-ticaret Kullanımının Geliştirilmesi Projesi” hâlihazırda devam eden projelerdir. Türkiye’de faal durumda olan kooperatiflerin sayısı dikkate alındığında, gerek az sayıdaki üniversitenin, gerekse Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ve diğer bazı bakanlık, kurum ve kuruluşların kooperatifçiliğe ve kooperatifçiliğin ihtiyaç duyduğu insan kaynağının karşılanmasına yönelik olarak yürüttüğü eğitim faaliyetlerinin yetersiz olduğu aşikârdır.

KAYNAKÇA

- 1163 SAYILI KOOPERATİFÇİLİK KANUNU (1969) Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1163.pdf>. Erişim Tarihi: 22.06.2020.
- 2009-15546 SAYILI BAKANLAR KURULU KARARI (2009, 11 Kasım). *Resmi Gazete* (Sayı: 27405). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/11/20091113-4.htm>. Erişim Tarihi: 09.06.2020.
- ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ BİGA MYO (t.y.). *Kooperatifçilik Programı*. Erişim Adresi: <http://bigamy.comu.edu.tr/>. Erişim Tarihi: 11.06.2020.
- DÜNYA ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ (t.y.). *Çalışma Dünyasının Geleceği*. Erişim Adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---cabinet/documents/publication/wcms_559275.pdf. Erişim Tarihi: 19.06.2020.
- FINDIKÇI, İ. (2009). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, 7. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.
- GAZİ ÜNİVERSİTESİ KOOPERATİFÇİLİK ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ YÖNETMELİĞİ (2006, 6 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 26223). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060709-4.htm>. Erişim Tarihi: 05.06.2020.
- GULLU, S. (2010). *Şanlıurfa İlindeki Tarım Kooperatiflerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.

İZMİR VALİLİĞİ ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK İL MÜDÜRLÜĞÜ (t.y). Kooperratifçiliğin İlkeleri. Erişim Adresi: <https://izmir.csb.gov.tr/kooperatif-ve-kooperatifciligin-tanimi-i-1529>. Erişim Tarihi: 17.06.2020.

INTERNATIONAL CO-OPERATIVE ALLIANCE [ICA] (2019). The World Cooperative Monitor 2019. Erişim Adresi: [https://www.ica.coop/en/cooperatives/facts-and-figures#:~:text=Cooperatives%20contribute%20to%20the%20sustainable,of%20the%20world's%20employed%20population](https://www.ica.coop/en/cooperatives/facts-and-figures#:~:text=Cooperatives%20contribute%20to%20the%20sustainable,of%20the%20world's%20employed%20population.). Erişim Tarihi: 15.06.2020.

KOÇ, H. (2001). *Kooperratifçilik Bilgileri*. 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Limited Şirketi.

KOÇ, H. (2014). Türkiye Kooperratifçilik Eğitim ve Araştırma Merkezi (KOOPEM) Model Önerisi. *Ziraat Mühendisliği*, 361, 43-50.

MÜLAYİM, Z. (2013). *Kooperratifçilik*. 7.Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları.

ORTA KARADENİZ KALKINMA AJANSI [OKA] (2019). Kooperratifçilik Geliştirme ve Uyum Eğitimi Programı. Erişim Adresi: <https://www.oka.org.tr/duyuru/kooperatifcilik-gelistirme-ve-uyum-egitimi-programi>. Erişim Tarihi: 17.06.2020.

ÖLÇME, SEÇME VE YERLEŞTİRME MERKEZİ BAŞKANLIĞI [ÖSYM] (2019). *2019 yılı Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu*. Erişim Adresi: https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2019/YKS/kontkilavuz_18072019.pdf. Erişim Tarihi: 18.06.2020.

ÖLÇME, SEÇME VE YERLEŞTİRME MERKEZİ BAŞKANLIĞI [ÖSYM] (2020). *2020 yılı Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu*. Erişim Adresi: https://www.kamubulteni.com/images/upload/1_395.pdf. Erişim Tarihi: 04.06.2020.

REHBER, E. (2013). *Tarım Ekonomisi*. Bursa: Ekin Basın Yayım.

SABUNCUOĞLU, Z. (2000). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Bursa: Ezgi Yayını.

T.C. GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI (2015). *Türkiye Kooperratifçilik Raporu 2014*. Erişim Adresi: [http://koop.gtb.gov.tr/data/55eed8331a79f5b38818fc61/%C3%9CLKE%20RAPORU%202014%20\(25.08.2015\).pdf](http://koop.gtb.gov.tr/data/55eed8331a79f5b38818fc61/%C3%9CLKE%20RAPORU%202014%20(25.08.2015).pdf). Erişim Tarihi: 07.06.2020.

T.C. GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI (2017a). *2012-2016 Türkiye Kooperratifçilik Stratejisi ve Eylem Planı*. Erişim Adresi: http://koop.gtb.gov.tr/data/5208ef43487c8e1404428a02/strateji_belgesi%202007.11.2012.pdf. Erişim Tarihi: 19.06.2020.

T.C. GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI. (2017b). *Türkiye Kooperratifçilik Raporu 2016*. Erişim Adresi: <http://koop.gtb.gov.tr/data/592ea2dd1a79f514ac499aae/TKR-2016-2017%200804-BASIM.pdf>. Erişim Tarihi: 16.06.2020.

T.C. GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI (2019a). *Kooperratifçilik Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Destek Projesi (KOOP-TEZ)*. Erişim Adresi: <https://www.ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/projeler/tamamlanan-projeler/kooperatifcilik-yukseklisans-ve-doktora-tezleri-destek-projesi-koop-tez>. Erişim Tarihi: 05.06.2020.

T.C. GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI (2019b). *Kooperratifçilik Geliştirme ve Uyum Eğitimi Programı (KOOP-GEP)*. Erişim Adresi: <https://www.ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/projeler/tamamlanan-projeler/kooperatifcilik-gelistirme-ve-uyum-egitimi-programi-koop-gep>. Erişim Tarihi: 13.06.2020.

T.C. GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI (2019c). *Kooperratif Girişimciliği Eğitim Projesi (KOOP-GİR)*. Erişim Adresi: <https://www.ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/projeler/tamamlanan-projeler/kooperatif-girisimciliği-egitim-projesi-koop-gir>. Erişim Tarihi: 11.06.2020.

- T.C. GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI (2019d). *2019-2023 Stratejik Plan*. Erişim Adresi: https://ticaret.gov.tr/data/5dc2b0e013b876761460c845/TICARET_BAKANLIGI_014_STRAT_EJIK_PLAN_05.11.19_OK.pdf. Erişim Tarihi: 11.06.2020.
- T.C. GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI (2019e). *Kadın Kooperatifleri Tanıtım ve Kapasite Geliştirme Projesi (KADIN-KOOP)*. Erişim Adresi: <https://www.ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/projeler/tamamlanan-projeler/kadin-kooperatifleri-tanitim-ve-kapasite-gelistirme-projesi-kadin-koop>. Erişim Tarihi: 10.06.2020.
- T.C. GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI (2019f). *Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin Yeni Mevzuata Uyumu Eğitim Projesi (BİRGEF 2)*. Erişim Adresi: <https://www.ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/projelertamamlanan-projelertarim-satis-kooperatifleri-birliklerinin-yeni-mevzuata-uyumu-egitim-projesi-birg>. Erişim Tarihi: 18.06.2020.
- T.C. GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI (2019g). *BİRGEF 2 Eğitim Konuları*. Erişim Adresi: <https://ticaret.gov.tr/data/5d41e18813b87639ac9e02c0/9054358d2b917da027943145a40c87c4.pdf>. Erişim Tarihi: 11.06.2020.
- T.C. GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI (2019h). *Kooperatif Ürünlerinin Pazarlanmasında E-ticaret Kullanımının Geliştirilmesi Projesi*. Erişim Adresi: <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/projeler/tamamlanan-projeler/kooperatif-urunlerinin-pazarlanmasinda-e-ticaret-kullaniminin-gelistirilmesi-proj>. Erişim Tarihi: 04.06.2020.
- TURAN, N. (2005). Üretken Bir İstihdam Yaratılmasında Kooperatif İşletmelerin Potansiyel Katkıları. *Bilgi*, 1(10), 99-111.
- TÜRKİYE MİLLİ KOOPERATİFLER BİRLİĞİ (2017). *Kooperatifler Dünyada 279,4 Milyon İstihdam Yaratıyor*. Erişim Adresi: <http://www.turkey.coop/haberdetay/Kooperatifler-dunyada-279-4-milyon-istihdam-yaratiyor--/251>. Erişim Tarihi: 05.06.2020.
- ULUSAL TEZ MERKEZİ (t.y.). *Kooperatifçilik Üzerine Yazılmış Tezler*. Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>. Erişim Tarihi: 17.06.2020.
- ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ (2002). *Kooperatiflerin Teşvikine İlişkin 193 Sayılı ILO Tavsiye Kararı*. Erişim Adresi: <http://koop.gtb.gov.tr/data/5215fdb0487c8e21a4fb12b4/ILO%20Kooperatiflerin%20Te%C5%9Fvikine%20%C4%B0li%C5%9Fkin%20Tavsiye%20Karar%C4%B1%202002.pdf>. Erişim Tarihi: 15.06.2020.
- ÜNAL, A. (2002). İşletmelerde İnsan Kaynaklarının Önemi, İnsan Kaynakları İşlevleri ve İnsan Kaynakları Yönetimi Sisteminde Ücretleme. *Kamu-İş*, 7(1), 1-19.
- YILDIZ, R. (2009). *Tarım Kooperatiflerinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- YÜKSEK PLANLAMA KURULU KARARI (2012, 17 Ekim). *Resmi Gazete* (Sayı: 28444 (Mükerrer)). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/10/20121017M1-1.htm>. Erişim Tarihi: 12.06.2020.